

Politične okoliščine in pravne podlage za prepoved »mitinga resnice« 1. 12. 1989 v Ljubljani

Miran Potrč

Namen prispevka:

Namen prispevka je orisati politične okoliščine v bivši SFRJ ob koncu osemdesetih let prejšnjega stoletja, ki so vedno bolj razdvajale poglede na možno reševanje nasprotij in krize. V teh okoliščinah se kot eden od pomembnih dogodkov kaže »miting resnice«, njegovi cilji in zato tudi njegova politična prepoved. Glede na vedno bolj izražena nasprotja je posebej poudarjeno legalno delovanje državnih organov v Sloveniji, saj je to bilo edino zagotovilo za uspeh. Avtor želi s tem opisom operativne priprave in izvedbo akcije »Sever« umestiti v zgodovinsko-politični okvir.

Metodologija:

Zbrani, proučeni in ocenjeni so najpomembnejši dogodki, ki so označevali krizo in temeljne metode, ki se jih je pri tem posluževala legalna oblast v Sloveniji. Uporabljeni so bili tako uradni dokumenti kot tudi zapiski in spomini avtorja kot pomembnega udeleženca takratnih dogodkov.

Ugotovitve:

Z uporabo izbranih virov želi avtor poudariti enotnost političnega in oblastnega delovanja v Sloveniji ter opisati vrsto dogodkov, ki so izražali razlike v pogledih na reševanje krize v Jugoslaviji med slovenskimi in zveznimi organi. Akcija »Sever« je bila med pomembnejšimi, saj pred tem ni šlo v tolikšni meri za organizirano efektivno oblastno dejanje, ki je bilo prav v primeru akcije »Sever« ocenjeno kot prvi primer uresničevanja dejanske oblasti, utemeljene v legalnih odločitvah državnih organov. Enotnost, politična volja, legalnost in učinkovitost izvedbe so prikazane kot celota, ki ni zagotovila le uspeha politično sicer zelo tvegane akcije, ki je potrjevala našo usposobljenost in voljo za poznejša dejanja pri osamosvajanju.

Omejitve/uporabnost raziskave:

Omejen obseg besedila ni dopuščal poglobljene analize, ki bi terjala dodatno proučevanje, kar je ob koncu celo posebej priporočeno. Je pa pričujoče besedilo, kot splošen oris nekaterih dogodkov polpretekle zgodovine, lahko podlaga za objektivnejšo oceno tistega časa, kot jo predstavljajo mnogi sodobni avtorji.

Praktična uporabnost:

Za vse, ki bi radi v krajšem pregledu spoznali politične razmere, ki so pripeljale do osamosvajanja, je prispevek lahko poskus njihovega orisa in dokumentirane ocene.

Izvirnost/pomembnost prispevka:

Podlage prispevka so izvirni dokumenti in pričevanja. Pomen njihove skupne obdelave, ocene in objave bi lahko prispeval k objektivizaciji takratnih razmer in dogodkov.

UDK: 351.74/76:323.233(497.4)“1989”

Ključne besede: politične okoliščine, Slovenija, Jugoslavija, skupščina, ustavni amandmaji, legalne podlage, »miting resnice«

Political Circumstances and Legal Bases for the Prohibition of »the Rally of Truth« on 1 December 1989 in Ljubljana

Purpose:

This paper aims to depict the political circumstances in the former Socialist Federal Republic of Yugoslavia in late 1980s which increasingly divided the views on the possible conflict and crisis management. In such circumstances, an important event was indeed »the rally of truth« with its goals and the related political prohibition. Considering the increasingly visible contradictions, particular emphasis was placed on the legitimate activity of state authorities in Slovenia, since this was the only true guarantee of success. The purpose of this description is to situate the operational preparation and the conduct of Operation »Sever« in a historical and political context.

Methodology:

The paper collects, examines and evaluates the most important events marking the crisis and the key methods used by the legitimate authorities in Slovenia. Being actively involved in these political events and decisions, the author based the paper on legitimate documents, notes and memoirs.

Findings:

By means of selected sources, the paper aims to underline the unity of political and authoritative functioning in Slovenia. It attempts to describe a number of events displaying contrasting views on how to address the Yugoslav crisis between Slovenian and federal bodies. It underlines that Operation »Sever« was one of the major ones ever, since in the past no such organised and effective act had been undertaken by the authorities. Operation »Sever« is in fact considered the first example of exercising the actual power, based upon the legitimate decisions of state authorities. In the paper, unity, political will, legitimacy and the efficiency of implementation are demonstrated as a whole, which has more than just ensured the success of the high-risk political operation embodying the confirmation of our competence and will for further actions in the process of gaining independence.

Research limitations/implications:

The limited scope did not allow an in-depth analysis that would call for further examination – which is even particularly recommended at the end. However, as a general depiction of past events, the present text may provide a basis for a rather more objective assessment of that time than the one given by numerous modern authors.

Practical implications:

For those who wish to get a brief insight into political circumstances that led to the independence process, the present text may serve as an attempt of the description and documented assessment thereof.

Originality/value:

The paper is based on original documents and testimonies. Their joint examination, assessment and publication could contribute to a more objective perception of the situation and events of that time.

UDC: 351.74/76:323.233(497.4)1989

Keywords: political circumstances, Slovenia, Yugoslavia, assembly, constitutional amendments, legal bases, »rally of truth«

1 UVOD

Konec leta 1989 je bil čas velikih pričakovanj, dejanj in odločitev. Padel je berlinski zid, simbol delitve na politične bloke, politični zemljevid Evrope se je začel spreminjati.

1.1 Jugoslavija išče poti za izhod iz krize

Jugoslavija se je spoprijemala z resnimi gospodarskimi težavami. Gospodarska reforma, ki jo je spodbudil predsednik tedanje zvezne vlade Ante Marković, ni bila večinsko sprejeta in ni dajala rezultatov. Vse močnejša so bila spoznanja, da so potrebne resne reforme, ne le gospodarske, tudi politične. Toda o tem, kakšne naj bodo, so se pogledi močno razlikovali.

V Sloveniji, najrazvitejši in najzahodnejši republiki, so bile zahteve po družbenih spremembah bolj žive, prisotne in tudi odločnejše. Lahko rečemo, da so se že v letu 1988 oblikovale v gibanje, ki je zahtevalo ukinitve ostankov enopartijskega monopola ter večjo ekonomsko in politično neodvisnost Slovenije v okviru bolj demokratične in konfederalne Jugoslavije ali celo zunaj nje, v okviru samostojne in neodvisne države. Nosilci tega gibanja so bile mnoge organizacije civilne družbe, novonastajajoče stranke, slovenski intelektualci, del medijev in novinarjev ter pretežno javno mnenje.

V Jugoslaviji, v njenih zveznih političnih in oblastnih organih, še zlasti pa v Republiki Srbiji, so bile še na oblasti sile, ki niso doumele nujnosti sprememb. Ki so želele ohraniti administrativno upravljanje države in prevlado najštevilčnejšega naroda. Njihova cilja sta bila enopartijski monopol in centralistična zvezna država. Konflikt, najprej političen, je bil že prisoten. Nadaljnje polarizacije niso izključevale niti uporabe sile. Zvezna oblast je razpolagala z JLA in političnimi pooblastili, ki so ji omogočale uporabo sile, in v pokrajini Kosovo, ki je delovala kot federalna enota, jo je celo že uporabila. Takemu načinu reševanja razmer na Kosovu smo nasprotovali le v Sloveniji.

Izključevanje možnosti uporabe sile z razglasitvijo izrednih razmer, tudi v Sloveniji, je bila zato kratkovidna in zelo tvegana politika. Bolje je bilo delati z malimi koraki, ki jih je bilo mogoče braniti in uveljaviti. Ocena o tem, kaj so pravi koraki in prave poteze, ni bila enostavna. Različno so jo ocenjevali v Sloveniji, zlasti v zveznih organih.

1.2 Razlike v pogledih na izhod iz krize se zaostrujejo

Slovenija se je krepitvi unitarizma formalno, z odločitvami državnih organov in ne le v okviru politike, prvič uprla že pri spreminjanju zvezne ustave. Slovenska skupščina je že maja 1988 ugotovila, da osnutek sprememb zvezne ustave vsebuje tudi predloge, ki zanj niso sprejemljivi in h katerim ne bo dala soglasja. Uprla se je štirinajstim točkam predloga sprememb (Mnenje k osnutku sprememb ustave SFRJ, 1988). Najbolj sporna za zvezne organe je bila gotovo slovenska zahteva, da se mora tudi JLA financirati s kotizacijo republik, tj. na podlagi njihovega soglasja in ne z neposrednimi davki. Uprla se je večjim pristojnostim zveznih organov, zlasti sodnih, ukinjanju primata republiških zakonov pred zveznimi, večjim pristojnostim federacije pri davčnem sistemu, energetiki, železnicah, delovanju društev ipd. To je bilo prvič, da je ena od republik prek svoje skupščine izrazila jasno in nepreklicno nasprotovanje skupnim odločitvam. Za politiko in odnose v takratni Jugoslaviji je to bilo ne le nepričakovano, temveč skoraj nezaslišano ravnanje. Razprava je tekla celo o tem, ali ima tako nasprotovanje sploh pravne učinke.

Ta upor v slovenski javnosti ni bil posebej opažen, sploh pa ne upoštevan. Čeprav je SZDL o spremembah zvezne ustave organizirala široko in demokratično javno razpravo, ki je od delegatov slovenske skupščine zahtevala odločna stališča, je večina javnosti ocenjevala, da je uradna slovenska politika popustila preveč in prekmalu in da zveznih amandmajev sploh ne bi smela dopustiti. Pri tem ni zadosti upoštevala, da do takrat še nikoli nobena republika ni postavila lastnega soglasja kot pogoj za sprejetje zvezne ustave, da je vseh drugih sedem federalnih enot podpiralo skupaj predlagane rešitve in da je bil glavni razlog nasprotovanja sistem financiranja JLA. Tudi zanj je namreč Slovenija zahtevala soglasje, kar je za vojaško vodstvo pomenilo podrejanje neposlušni, samovoljni in vojski nenaklonjeni Sloveniji. Ocena takega ravnanja je bila torej v zveznih organih bistveno drugačna kot doma. Mit o JLA kot stebru bratstva in enotnosti je bil v tem času že močno omajan. Zlasti v Sloveniji.

Maja 1989 se kot oblika zastraševanja na zahtevo JLA v Sloveniji izvrši aretacija Janeza Janše, Ivana Borštnerja, Davida Tasiča in Francija Zavrta. V obrambo zaprtih in proti montiranemu sodnemu procesu, ki ga je v Sloveniji vodila nepristojna sodna oblast v srbskem jeziku in v katerem zaprti niso imeli možnosti za civilno obrambo, je bil ustanovljen Odbor za varstvo človekovih pravic. V korist obsojenih so se aktivirali vsi oblastni in politični organi v Sloveniji. Slovenska skupščina je ustanovila komisijo za celovito proučitev okoliščin in posledic procesa proti četverici. Ta je bila dejansko prva preiskovalna komisija, v kateri so sodelovali že vidni predstavniki slovenskih alternativnih gibanj in štirje posamezniki, pozneje ustavni sodniki v samostojni Sloveniji, in kritično ocenili vse možnosti samovoljnega

poseganja vojske v civilno sfero ter pri tem posebej poudarili, da je to nesprejemljivo. Zaradi arogantnega ravnanja vojaških sodnih oblasti se je med ljudmi začelo stopnjevati protiarjadno razpoloženje. To je drugod po Jugoslaviji in v političnih organih federacije poglobilo obsodbe, da v Sloveniji poteka protirevolucija, ki jo vodijo novonastale politične stranke in gibanja, ki so se ustanavljala in že delovala, uradna oblast pa to ne le dovoljuje, temveč v marsičem celo podpira.

1.3 Mednarodne okoliščine vplivajo na demokratični razvoj

Čprav Jugoslavija in z njo Slovenija nista bili članici nobenega političnega bloka in četudi je v tistem času veljalo, da smo gradili v primerjavi s klasičnimi komunističnimi ureditvami svojstven samoupravni socializem in družbo z manj kršitvami človekovih pravic, več elementi tržnega gospodarstva in odprto mejo na zahod, je tudi pri nas vladal enopartijski sistem, ki ni omogočal svobodnih strankarskih volitev, parlamentarne demokracije in vladavine prava.

Ker smo v preteklih dneh praznovali 20. obletnico padca berlinskega zidu, ker je berlinski zid v skoraj 30 letih usodno zaznamoval Evropo in ker je njegova vloga zelo aktualna v nekaterih državah vzhodne Evrope tudi danes, se mi zdi pomembno najprej oceniti položaj Slovenije in Jugoslavije v razmerju do njega. Zlasti zato, ker vedno več politikov desne usmeritve in tudi zgodovinarjev Slovenijo in Jugoslavijo uvršča med države realnega komunizma in skupaj z državami vzhodnega bloka tudi za »železno zaveso« in ker želijo s tem dokazati, da je v Sloveniji po II. svetovni vojni, vse do volitev leta 1990, nekateri trdijo, da tudi v času vladavine levih strank, vladal enak totalitarni sistem kot v državah, ki so bile kot članice Varšavskega pakta dejansko zaprte v ideološki geto.

Da ne bi nesmiselnosti gornjih trditev utemeljeval sam, bom citiral dr. Boža Repeta: »Je pa o tem dojemanju ali približevanju, da tako rečem vzhodnoevropski identičnosti več faz. V prvem obdobju po osamosvojitvi so slovenski politiki, tudi desni, recimo Lojze Peterle, v pogovoru z zahodnimi politiki celo poudarjali razliko med Slovenijo in vzhodnoevropskimi državami. Poudarjali so specifičnost jugoslovanskega samoupravnega socializma, odprte meje, drugačno ekonomijo, družbeno lastnino in vsaj delno upoštevanje tržnih zakonitosti. Poudarjali so, da je tukaj sposoben menedžment, ki je zrasel že iz socializma in tako naprej in se je znašel na zahodu. No, to je bilo seveda bolj ali manj taktično, ker smo se približevali EU. S širitvijo EU pa so nato ploščo obrnili in se nekako sami uvrstili v vzhodni blok. Jaz mislim, da gre tu za neke ideološke razloge, ki se danes odražajo v raznih resolucijah o totalitarizmih. Torej nekako so se odrekli zgodovinski drugačnosti, vmesnosti med vzhodno- in zahodnoevropskim sistemom, ki so jo prej, če rečem v političnem jeziku, uspešno tržili. Jaz mislim, da se pravzaprav ne zavedajo, da so se s tem odrekli tudi aktualni drugačnosti in političnim prednostim, ki jih taka aktualna drugačnost prinaša. In če k temu dodamo še veliko poslušnost, ki jo je Slovenija podobno kot druge vzhodnoevropske države čisto brez potrebe izkazovala Združenim državam Amerike: tukaj je znana Vilenska deklaracija, ni pa to seveda edini primer, pa naše zdravarstvo s Hrvaško in, recimo, še povprečno poznavanje geografije. Kot da ne bi 35 let živeli ob odprtih zahodnih mejah, kot da

ne bi imeli močnih manjšin čez mejo, več kot 70.000 delavcev po raznih evropskih državah, ki so potovali sem in tja, kot da sami ne bi imeli možnosti potovati in tako naprej. Se pravi sami sebe postavljamo v neko situacijo, v kateri v resnici nismo bili, in jaz mislim, da to politično škodi.« (v Petković, 2009)

Ne glede na objektivne razlike so spremembe v političnih odnosih, zlasti nova politika v SZ, vplivale tudi na nas. Padec berlinskega zidu je bil ne le podlaga za združitev obeh Nemčij, temveč tudi konec hegemonije SZ v okviru Varšavskega pakta. Vse države Varšavskega pakta so lahko izvedle spremembe režima brez bojazni, da bo prišlo do intervencije SZ. V takih okoliščinah je bilo verjetno pričakovati več razumevanja ZDA in evropskih držav tudi za spremembe v Jugoslaviji, ki jim zahodne sile pred tem niso bile naklonjene, saj so tudi same želele ohraniti politično in vojaško prevlado v svetu.

2 SLOVENIJA OBLIKUJE SVOJO POT - USTAVNI AMANDMAJI

V takem ozračju je ustavna komisija slovenske skupščine pripravila amandmaje k slovenski ustavi. Amandmaji so bili usmerjeni v uveljavitev suverenosti Slovenije in parlamentarne demokracije, v svobodno politično organiziranje in večstrankarske volitve, v uveljavitev človekovih pravic in temeljnih svoboščin, v ustvarjanje razmer za tržno gospodarstvo kot tudi za simbolično uveljavitev državnosti in novih družbenih odnosov. Unitaristične sile v Jugoslaviji so začele organizirano gonjo proti sprejetju predlaganih amandmajev. Pojavili so se politični mitingi proti »separatistični politiki« Slovenije. Nosilce teh sprememb so poskušali ustrahovati. Kljub grožnjam in ob nerazumevanju mednarodne javnosti je slovenska skupščina 27. septembra 1989 sprejela Ustavne amandmaje k Ustavi SRS (1989): delegati so spontano zapeli Zdravljico, novo himno slovenske države.

Pomen ustavnih amandmajev je v svoji knjigi Zakaj je razpadla Jugoslavija ocenil tudi znani publicist in novinar Viktor Meier (1996). Zapisal je: »V novih ustavnih dopolnilih naj bi bilo natančneje opredeljeno tisto, kar je jugoslovanska ustava samo počez in nejasno izrazila, predvsem o državnosti Slovenije, v številni pravico, da se loči od Jugoslavije in poveže v 'drugačnih državnih povezavah'. Slovenija je zavrnila tezo, da je bila pravica do samoodločbe s pristopom k Jugoslaviji 'porabljena'. Nadaljnja ustavna dopolnila so zadevala človekove pravice, politične svoboščine, demokratične postopke, gospodarsko svobodo, v številni pravico do lastnine, uporabo slovenskega jezika v Sloveniji in v zveznih organih, finančne obveznosti Slovenije do federacije in tudi pravice vojske. Izredno stanje v Sloveniji bi bilo lahko razglašeno samo s soglasjem republike. Ne nazadnje so slovenska ustavna dopolnila zaprla pot k centralističnim ustavnim reformam, kar je močno ogrozilo prvo Miloševićevo opcijo, ustvarjanje Jugoslavije pod srbsko hegemonijo. Sprejetje slovenskih ustavnih dopolnil ni pomenilo slovesa Slovenije od Jugoslavije. Pomenilo pa je ponudbo ali že uresničitev 'asimetrične federacije'.« (ibid.)

Za položaj Slovenije v Jugoslaviji so bili pomembni zlasti trije amandmaji: amandma X, ki je določal: »Socialistična republika Slovenija je v sestavi Socialistične federativne republike Jugoslavije na temelju trajne, celovite in neodtuljive pravice slovenskega naroda do samoodločbe, ki vključuje tudi pravico do odcepitve in

združitve.« (Ustavni amandmaji k Ustavi SRS, 1989). Amandma LXII je določal: »Če organi federacije sprejmejo odločitve v nasprotju z njihovimi v ustavi določenimi pristojnostmi in s tem posežejo v ustavni položaj in pravice Socialistične republike Slovenije, je Skupščina SR Slovenije dolžna sprejeti ukrepe, s katerimi se zagotovi varovanje z ustavo določenega položaja in pravic Socialistične republike Slovenije.« (ibid.). Zlasti pa je bil pomemben amandma LXIII: »Na območju Socialistične republike Slovenije ali njenem delu nihče ne sme brez soglasja Skupščine Socialistične republike Slovenije razglasiti izrednih razmer in odrediti kakršnih koli ukrepov v zvezi z njimi ...« (ibid.). In prav ti amandmaji so bili najbolj sporni za zvezne organe. Njihovega pomena so se namreč zavedale tudi jugoslovanske oblasti.

Zato ni čudno, da so predvsem zvezni organi poskušali preprečiti njihovo sprejetje. Ko – predsedstvo SFRJ, zvezni izvršni svet, skupščina SFRJ in ustavno sodišče SFRJ s politično akcijo in tudi na ulici z mitingi sprejetja amandmajev niso uspeli onemogočiti, so grozili tudi s silo. Ena takih oblik pritiska, ki sem jo osebno doživel, je bil sestanek na predsedstvu SFRJ v Beogradu 14. septembra (po nekaterih spominih 21. septembra) 1989, tik pred sprejemanjem amandmajev v slovenski skupščini. Slovensko politično vodstvo je na razgovor povabil predsednik predsedstva SFRJ dr. Janez Drnovšek, tam pa so bili tudi dr. Borisav Jović, general Veljko Kadijević in Ante Marković, ki so od nas, Slovencev (Stanovnik, Kučan, Smole, Potrč in Šinigoj), zahtevali, da ustavnih amandmajev ne sprejmemo. Najostrejši je bil podpredsednik zveznega predsedstva dr. Borisav Jović, ki je dejal, »da bi po ocenah predsedstva sprejetje amandmajev v predloženem besedilu pomenilo neposredno ogrožanje celovitosti države in rušenje z ustavo določene ureditve ter da predsedstvo tega ne bo dovolilo in bo uporabilo vse z zakonom predvidene ukrepe, da do tega ne bi prišlo.« (Jović, 1996: 52) Predlagal je, da se sprejetje amandmajev odloži, dokler zvezni organi ne ocenijo, ali so v skladu z ustavo SFRJ.

V te zahteve seveda nismo privolili in amandmaji so bili 27. septembra 1989 sprejeti (Ustavni amandmaji k Ustavi SRS, 1989). Toda pomembne so grožnje, ki so bile izrečene. Njihov pomen in njihovo resnost smo čutili že takrat, čeprav grožnja, da bodo uporabili vojaško silo, ni bila neposredno izrečena. Danes vem, da se je takrat in po sprejetju naših amandmajev o uporabi JLA ne le razmišljalo, temveč so o možnostih za uporabo sile potekali konkretni razgovori in se ocenjevale možnosti, ustavna skladnost in posledice take odločitve. In šele danes, ko vsaj iz nekaterih pričevanj nesporno vidim, kako blizu je bila odločitev za uporabo sile v Sloveniji, vidimo, kako pomembno je bilo, da smo ravnali premišljeno, da smo odločali v zakonitih organih – skupščini – ter da smo za vsako odločitev iskali in imeli pravne podlage in argumente.

A ne delajmo si utvar: slovenski ustavni amandmaji so res bili podlaga za ustvarjanje pogojev za osamosvojitve. Na podlagi teh dopolnil je bila 27. decembra 1989 sprejeta nova volilna zakonodaja (Zakon o volitvah v skupščine, 1989) in zakonodaja o političnih strankah (Zakon o političnem združevanju, 1989). Sprejeta je bila na podlagi dela posebne skupščinske komisije, v kateri so enakopravno sodelovale opozicijske stranke in gibanja. Zato nobena od sodelujočih strank tudi ni imela pripomb na izvedbo prvih demokratičnih volitev. Spremljali so jih

opazovalci Komisije za varnost in sodelovanje v Evropi, ki so v svojem pismu z dne 18. aprila 1990 ugotovili, da so bile volitve opravljene pošteno in s spoštovanjem tajnosti glasovanja.

2.1 Slovenski pozivi k dialogu in strpnosti niso bili sprejeti

Skupščina RS je kot najvišji organ oblasti slovenskega naroda in ljudstva Slovenije v zadnjem letu dni ugotavljala, da se v Jugoslaviji zaostrejo vsa temeljna vprašanja, kot so demokracija, človekove pravice in svoboščine, pluralizem, pravna država, tržno gospodarstvo, mednacionalni odnosi in suverenost republik v Jugoslaviji. Vse pristojne organe v federaciji ter skupščine vseh republik in avtonomnih pokrajin je pozvala, naj s svojim delovanjem zagotovijo spoštovanje ustavnosti in zakonitosti ter demokratično reševanje vseh spornih vprašanj.

Kljub vsem prizadevanjem in iskrenim željam za ureditev razmer smo z obžalovanjem ugotavljali, da vsi pozivi Skupščine RS in drugih organov oblasti v Republiki Sloveniji kot tudi vsa prizadevanja demokratične slovenske in jugoslovanske javnosti ne dajejo zadovoljivih rezultatov. Gospodarske in politične razmere so se še zaostrele. Še naprej se je ohranjalo stanje, v katerem je bil iz političnih razlogov v veliki meri prekinjen pretok blaga, kapitala in storitev med gospodarskimi subjekti dveh republik. Blokada, ki jo je Sloveniji napovedala Srbija, se je izvajala. To nam ni povzročalo le materialne škode, to je razbijalo jugoslovanski trg, to je nasprotovalo gospodarski reformi, to je bila kršitev načel ustave in odnosov v Jugoslaviji. Zvezni organi zaradi razmerja sil v Jugoslaviji niso ravnali odločno. Zaradi političnih stališč in razlogov ni deloval jugoslovanski trg; to je hromilo celoten gospodarski sistem Jugoslavije, resno je grozil razpad pravno urejenega gospodarskega in političnega sistema ter odnosov v federaciji.

Razpad vezi med našimi narodi se je nadaljeval in stopnjeval. Groznje, da bo prišlo do nasilnega reševanja mednacionalnih vprašanj, so vzbujale upravičen strah za poznejšo usodo in možnost sožitja tudi pri Slovencih. Treba je bilo skrbno oceniti, ali je ta proces še mogoče zaustaviti in kako. Nujne so bile tudi odločitve in dejavnosti za zavarovanje vitalnih interesov naroda in njegove usode. Razmere in možnosti za perspektivo razvoja so terjale premišljene, a odločne usmeritve.

Ker so se razmere še slabšale, je Skupščina RS sklenila, da v tem mandatu ne bo razpravljala in odločala o soglasju k predlogu Predsedstva SFRJ, ki je predvideval, da se postopek za spremembo ustave SFRJ začne s sprejetjem nove ustave. O načinu razprave in odločanja o soglasju k temu predlogu naj bi odločala skupščina novega sklica po ustanovitvi. Trenutne politične razmere v Jugoslaviji niso omogočale običajnega začetka postopka za sprejetje nove ustave: možnosti za razpravo o novi ustavni ureditvi bodo ustvarjene, ko bodo v vsej Jugoslaviji izvedli demokratične volitve z enakopravno udeležbo vseh političnih strank pri predlaganju in določanju kandidatov in ko bodo svobodne volitve mogoče tudi na Kosovu. Kar se Slovenije tiče, je bilo novo zvezno ustavo mogoče sprejeti le kot enakopraven dogovor vseh narodov o pogojih in vsebini skupnih interesov v Jugoslaviji, za kar pa je bilo treba najprej oblikovati predloge Slovenije za njen položaj v Jugoslaviji in republiško ustavo. Za oblikovanje teh predlogov sta bila potrebna sodelovanje vseh političnih

subjektov v Sloveniji in preverjanje opredelitev na referendumu. Vse to je zahtevalo tudi več časa, zato je bilo utemeljeno to pomembno odločitev prepustiti delegatom novega mandata. Zahtevane so bile korenite spremembe.

Na podlagi pooblastil iz ustavnih dopolnil je Skupščina SR Slovenije že 7. marca 1990 sprejela Deklaracijo o urejanju razmerij, ki imajo splošen pomen za Republiko Slovenijo (1990), v kateri je ugotovila, da sta zaradi srbske blokade in nedelovanja zveznih organov resno ogrožena ustavni in pravni sistem v Jugoslaviji, zaradi česar bo Republika Slovenija, ne glede na svoje obveznosti iz zveznih zakonov, sama odločala o izpolnjevanju svojih obveznosti do federacije. Vsi slovenski organi so bili v tem primeru dolžni spoštovati odločitve slovenske skupščine in vlade, niso pa bili dolžni spoštovati zveznih zakonov. Republiška skupščina ni več dajala soglasja k zakonom, ki jih je sprejemal Zbor republik in pokrajin Skupščine SFRJ, zavrnila je sodelovanje v razpravi in odločanje o soglasju k predlaganim spremembam ustave SFRJ, ni se udeležila niti volitev delegatov, torej svojih predstavnikov v Skupščini SFRJ. Skupščina je hkrati ugotovila, da je v prihodnje možen le konfederalni položaj Slovenije v Jugoslaviji, in pozvala zvezne organe, da se vzdržijo vseh oblik nasilnega urejanja odnosov v Jugoslaviji ter sprejmejo demokratičen in enakopraven dialog kot edino sredstvo in pot za oblikovanje skupne vsebine urejanja odnosov v Jugoslaviji.

Z vsemi temi odločitvami so za Slovenijo pravno in dejansko prenehali veljati zvezni zakoni in odločitve, ki so ogrožali uresničevanje vitalnih interesov Slovenije.

3 PRAVNE PODLAGE ZA PREPOVED »MITINGA RESNICE«

Unitaristične sile v Srbiji in Jugoslaviji niso vidle več poti, kako bi zaustavile krepitev slovenske državnosti, zato so uporabile metodo, ki je zrušila nezaželeno oblast v Črni gori in Vojvodini: organizirane množične nacionalistične demonstracije. Organizatorji demonstracij so napovedali, da bodo t. i. »miting resnice« organizirali v Ljubljani 1. decembra 1989.

Pod pretvezo, da je treba slovensko javnost seznaniti z »resnico o Kosovu«, so zvezne oblasti želele destabilizirati politične razmere v Sloveniji. Morda celo do stanja, ki bi zveznim oblastem služilo za izgovor o uvedbi izrednih razmer. Napetosti in medsebojne obtožbe so namreč že dosegle točko, ko bi lahko vsako neposredno soočenje demonstrantov s prebivalci Slovenije, izzvano s posamičnim nasilnim dejanjem, povzročilo množičen konflikt, ki bi ga bilo težko nadzorovati. Da bi to preprečili, so se slovensko politično vodstvo in državni organi odločili za prepoved mitinga.

Toda tako kot pri sprejemanju ustavnih amandmajev smo tudi tokrat želeli in morali ravnati legalistično, v okviru zakonitih predpisov in sklicujoč se nanje, saj smo se zavedali, da tudi prepoved mitinga Srbov in Črnogorcev v Ljubljani pomeni prepoved prostega gibanja v Jugoslaviji in ravnanje, ki bo v političnem, pravnem in čustvenem pogledu sprejeto kot nesprejemljivo. Albance so v Jugoslaviji vedno ocenjevali kot manjvredne v primerjavi s srbskim in črnogorskim narodom. In v

tem konfliktu podpirati Albance na Kosovu proti Srbom in Črnogorcem se je zdelo nepojmljivo.

Slovensko politično vodstvo se je odločilo, da poišče vse pravne poti za prepoved in dejansko preprečitev mitinga v Ljubljani. Temu so sledile naslednje formalnopravne odločitve:

- 20. 11. 1989 je ljubljanski mestni sekretariat za notranje zadeve izdal odločbo, s katero je zavrnil vlogo organizatorjev za javni shod v Ljubljani. Odločba je bila na podlagi 12. člena Zakona o javnih shodih in javnih prireditvah (1973, 1986) izdana z utemeljitvijo, da po presoji vloge, njene dopolnitve in posledic, ki jih napovedani shod že ima v slovenski javnosti, javnega shoda ni mogoče dovoliti. Mestni sekretariat je namreč ocenil, da je na shodu, kot je razvidno iz vloge, mogoče pričakovati dejavnosti, ki niso skladne z zakonom in katerih namen je razbijanje bratstva in enotnosti, enakopravnosti narodov in narodnosti Jugoslavije ter razpihovanje nacionalnega sovraštva in nestrpnosti, zlasti pa dejavnosti, katerih namen je nasilen potek javnega shoda ter motenje javnega reda in miru.
- 22. 11. 1989 so bili o vsebini odločbe seznanjeni vsi zbori Skupščine SRS. Sprejeli so naslednje sklepe: »Zbori Skupščine SR Slovenije v celoti podpirajo zakonito odločitev Mestnega sekretariata za notranje zadeve Mesta Ljubljana o prepovedi za 1. december 1989 napovedanega 'mirnega protesta – mitinga v Ljubljani', ki ga pripravlja Združenje za vrnitev pregnanih Srbov s Kosova in Metohije. Zbori nalagajo pristojnim organom v SR Sloveniji, da sprejmejo vse ukrepe, da se odločitev o prepovedi mitinga izvrši in zagotovi varnost delovnih ljudi in občanov ter suverenosti Socialistične republike Slovenije. Zbori ugotavljajo, da v skladu z 250. členom ustave SFR Jugoslavije odločbe, izdane od pristojnih organov v eni od republik, veljajo na vsem ozemlju SFR Jugoslavije. Zato zbori upravičeno pričakujejo, da v skladu z navedeno odločbo ravnajo vsi organi na območju SFR Jugoslavije in storijo vse, da se prepreči organiziran pohod mitingašev v Ljubljano.« (Zapisniki 9. skupne seje Skupščine SRS, 22. 11. 1989).
- 27. 11. 1989 je predsedstvo SR Slovenije ugotovilo, da so zaradi nadaljnjih dejavnosti v SAP Kosovo in nekaterih drugih delih Socialistične federativne republike Jugoslavije z organizacijo mitinga 1. 12. 1989 v Ljubljani, ki ga je pristojni organ prepovedal z odločbo, nastale okoliščine, ko je za zavarovanje javnega reda, življenja ljudi in njihovega premoženja treba sprejeti ukrepe iz prvega odstavka 12. člena zakona o notranjih zadevah, in o tem obvestilo izvršni svet Skupščine SR Slovenije (Zapisniki 10. skupne seje Skupščine SRS, 27. 11. 1989).
- V skladu z odločitvijo predsedstva SR Slovenije je izvršni svet Skupščine SR Slovenije prav tako 27. 11. 1989 sprejel sklep, s katerim je pooblastil republiškega sekretarja za notranje zadeve, da sprejme potrebne ukrepe za zagotovitev varnosti. Republiški sekretar je lahko odredil omejitve ali prepoved gibanja na določenih območjih in sestajanje občanov na javnih mestih, da se prepreči organiziran prihod na miting in njegova izvedba 1. 12. 1989 v Ljubljani, ki je z odločbo pristojnega organa prepovedan (Zapisniki 10. skupne seje Skupščine SRS, 27. 11. 1989).

- Dne 29. 11. 1989 je republiški sekretar za notranje zadeve v skladu z zgornjimi odločitvami na podlagi 12. člena Zakona o notranjih zadevah (1980, 1988, 1989) izdal še tri odredbe, in sicer o:
 - prepovedi gibanja vsem osebam, ki so namenjene na javne shode ali prireditve, prepovedane z odredbo republiškega sekretariata za notranje zadeve,
 - prepovedi prometa vseh motornih vozil, s katerimi se prevažajo osebe, namenjene na prepovedane javne shode in javne prireditve,
 - prepovedi sestajanja občanov na javnih mestih in javnih prireditvah (Bukovnik, 2002).

Na podlagi zakonitih aktov je bila tako v skladu z zakonom sprejeta formalna odločitev o prepovedi mitinga.

V trenutku sprejetja te odločitve, ko so bile grožnje, da bo prišlo do mitinga, še zelo realne, je bilo to izredno pogumno dejanje, ki ga je bilo mogoče sprejeti le zaradi naslednjih dejstev:

- V Sloveniji je glede nujnosti odpora unitarizmu v Jugoslaviji vladala popolna enotnost vodstva, novonastalih političnih strank in gibanj ter ljudstva.
- O možnih posledicah izvedbe mitinga v Ljubljani je vladalo enotno spoznanje.
- Republika Slovenija je razpolagala z dobro organizirano, usposobljeno in z visoko moralno prežeto oboroženo silo – slovensko milico, ki je bila sposobna in pripravljena odločitev o prepovedi mitinga tudi udejanjiti.

Te odločitve so bile pomembne za zakonito delovanje organov za notranje zadeve in ljudske milice, a dejanska aktivnost in učinkovitost izvajanja teh odločitev je bila zdaj odvisna od neposrednega delovanja organov za notranje zadeve in slovenske milice. O tem si je mogoče več prebrati v prispevkih drugih avtorjev, ki so za to bolj usposobljeni. Toda prav je, da tudi jaz poudarim izjemno profesionalnost, s katero so bile opravljene vse priprave in izvedene vse dejavnosti, da je prepoved mitinga uspela v celoti.

4 OCENA AKCIJE »SEVER« V SKUPŠČINI SRS

Ni treba razlagati, kakšne priprave in dejavnosti rednega in rezervnega sestava delavcev takratnih organov za notranje zadeve, skupaj je v akciji sodelovalo 6472 pripadnikov, so bile potrebne, da so besede, ki jih je 27. novembra, torej tri dni pred napovedanim mitingom, izrekel v slovenski skupščini takratni republiški sekretar za notranje zadeve Tomaž Ertl, postale realnost: »Načrt je izdelan za celotno območje Slovenije in posebej za mesto Ljubljana, da bi povsod, kjer bi se skušalo motiti varnost, red in mir, lahko ustrezno ukrepali. Naj ne bo ljudi strah. Nobene potrebe ni. Imate svojo milico, ki bo storila vse, da boste varni.« (Zapisniki 10. skupne seje Skupščine SRS, 27. 11. 1989)

In požel je dolg aplavz, ki je izražal podporo akciji in zaupanje v slovensko milico, ki bo akcijo izvedla. Tako zaupanje ljudi v slovensko policijo bi si želeli tudi danes.

Po uspešni akciji je o njej 11. 12. 1989 ponovno razpravljala Skupščina SR Slovenije in poudarila, da je ob prepovedi mitinga Slovenija delovala kot pravna država. Odločala je v državnih organih, zakonito, skladno s pooblastili in pristojnostmi, odločno, upošteva vse posledice sprejetih odločitev. Odločitve so bile akt suverene pravne države, s katero se ta potrjuje in utrjuje. Uporabljene so bile jasne in velike besede: »Sporočamo, da je in da bo v SR Sloveniji slovenski narod skupaj s pripadniki italijanske in madžarske narodnosti ter občani drugih jugoslovanskih narodov in narodnosti, ki živijo na območju SR Slovenije, sam odločal o svojo usodi, o svojem položaju v SFRJ in o svojih suverenih pravicah. Skupščina SR Slovenije bo v okviru svojih pravic in dolžnosti tudi v bodoče odločno varovala in uresničevala te suverene pravice slovenskega naroda. To je naša ponovno poudarjena trdna odločitev; ustrahovati se ne pustimo.« (Zapisniki 11. skupne seje Skupščine SRS, 11. 12. 1989) Toda to niso bile le besede. Takšna je bila trdna volja slovenske politike, predvsem pa večine državljanek in državljanov Republike Slovenije.

Skupščina SR Slovenije je ponovno ugotovila, da so bile ob napovedanem mitingu njene odločitve kakor tudi odločitve predsedstva SR Slovenije in izvršnega sveta Skupščine SR Slovenije politično nujne in izsiljene z nespoštovanjem sprejetih odločitev o prepovedi mitinga ter da so bile sprejete v skladu z ustavo in zakoni. Sprejeti ukrepi so se izvajali zakonito, dosledno in profesionalno. Republiški sekretariat za notranje zadeve, zlasti delavci milice, so si za svoje delo zaslužili vse priznanje. Kršitev človekovih pravic v nasprotju z ustavo in zakoni ni bilo, prav tako ni bila zaprta slovenska meja. SR Slovenija je z zakonitimi sredstvi branila demokracijo in se uprla nespoštovanju zakonov. Sprejeti ukrepi so bili preklicani takoj, ko so razlogi zanje prenehali veljati. S prepovedjo mitinga in zakonitimi ukrepi za uresničitev te odločbe so bili zavarovani javni red in mir ter varnost ljudi in premoženja. Onemogočeno je bilo, da bi z nasilnimi sredstvi ogrozili temelje avnojske Jugoslavije. Skupščina SR Slovenije je upala, da bodo vsi organi na območju SRFJ v prihodnje spoštovali zakonite odločitve organov SR Slovenije, tako da ta ne bo več prisiljena posegati po takih ukrepih. Če pa odločitve njenih organov ne bi bile upoštewane, bo Skupščina SR Slovenije zahtevala, da pristojni organi v SR Sloveniji še naprej z vsemi zakonitimi sredstvi branijo demokratično družbeno ureditev, red in mir, varnost ljudi in premoženja ter suverenost SR Slovenije.

Zato niso pretirane besede, da se je ob dejavnostih za prepoved »mitinga resnice« pokazalo, da so slovenski državni organi sposobni učinkovito uresničevati zakonito oblast na vsem ozemlju republike. To je vlilo samozavest vsem pripadnikom organov za notranje zadeve, pa tudi vsem državljanekam in državljanom, obenem pa je to bila doba popotnica za poznejše delovanje, ki nas je čakalo na poti k uresničevanju nadaljnjih odločitev za samostojnost in neodvisnost Republike Slovenije. Akcija »Sever« je pokazala, da smo bili že pripravljeni in da smo bili sposobni biti država. Vsaj to oceno in priznanje si zaslužijo vsi, ki so v njej politično in izvedbeno odločali in sodelovali.

5 POŠTENA OCENA POLPRETEKLE ZGODOVINE JE NAŠA DOLŽNOST

Vesel sem, da bodo z današnjim posvetom dodatno pojasnjene okoliščine, v katerih se je pripravljala in izvedla akcija »Sever«. Vesel sem, da se Zveza policijskih veteranskih društev »Sever« zaveda svoje odgovornosti in skrbi za pristen zgodovinski prikaz teh dejstev. Žal za vsa pomembna dogajanja tistega časa ni nosilcev, ki bi to nalogo opravili. To ni slučaj, saj je redko slišati priznanje, da je v Sloveniji prehod v nov družbeni sistem in osamosvojitve Slovenije tekel večinoma postopoma, razvojno, ob sodelovanju in vplivu mnogih dejavnikov, ne pa z enkratnimi odločitvami, po možnosti le po letu 1990 in po zaslugi Demosovih strank.

Malomaren odnos do zgodovine kažemo tudi v odnosu do delovanja državnega zbora in prejšnje skupščine. Pred dvema mesecema je minilo dvajset let od sprejetja amandmajev k slovenski ustavi. V državnem zboru ni o tej obletnici nihče javno spregovoril. Le sam sem kot predsednik takratne skupščine vsem poslankam in poslancem poslal kratko pismo. Brez uradnega odziva. In potem se čudimo, če se, zelo poenostavljeno, sprejema na znanje kontinuiteta v delovanju oblastnih organov le, kadar je to v našem interesu zaradi mednarodnih odnosov, predvsem glede sukcesije pogodb. Kar pa zadeva ocene v državi, naj bi šlo po letu 1990 za popolno pravno in dejansko diskontinuiteto s prejšnjo oblastjo, saj je bila prva totalitarna, današnja pa je demokratična in med njima ne more biti mehkega prehoda.

Da bi morda spodbudili željo po oceni delovanja v prehodnem obdobju od starega k novemu, naj v razmislek – seveda ni nujno, da se z njimi strinjamo – navedem nekaj svojih misli, ki sem jih 29. 3. 1990 izrekel v Skupščini RS ob koncu njenega štiriletnega mandata in tik pred prvimi večstrankarskimi volitvami:

»V minulih letih smo iz delegatske skupščine prerasli v sicer še neformalno, a dejansko že pluralistično skupščino. Od začetnih pričakovanj, da smo delegati v skupščini le govorci DPO in njihovih delegacij in da se družbene odločitve sprejemajo drugje, tako da jih le formalno verificiramo, smo postali samostojen organ, tesno vezan na vpliv ljudi, na njihove pobude, na različne interese in tudi na različne načine njihovega političnega organiziranja. Formalno - po načinu izvolitve - smo še vedno delegatska skupščina. Toda mehanizmi, ki naj bi to skupščino usmerjali, so že zdavnaj prenehali delovati. Lahko rečemo, da so se že kmalu po začetku mandata začeli ukvarjati bolj sami s seboj in svojo reorganizacijo in prenavo kot pa z dogajanjem v klopih republiške skupščine. Vlogo dejanskega družbenega odločanja smo zato, naj smo to zavestno hoteli ali ne, morali prevzeti sami. Zato smo tudi postali, skupaj z izvršnim svetom skupščine, vsaj v zadnjem času edini organ, ki mora zagotavljati kontinuiteto pri prenehanju iz starega v novo.

To so dejstva in drugače najbrž tudi ni moglo biti, saj smo v naši skupščini, najprej z razlagami ustavnih odločb, pozneje pa z ustavnimi amandmaji in zakonodajo, uzakonili večstrankarski sistem ter stare in nove stranke usmerili v razmišljanja o času po volitvah.

Vseskozi smo se zavedali svoje odgovornosti in nikoli nismo tarnali nad našim položajem. Niso nas zavedle ocene o nelegitimnosti, nismo se ustrašili pritiskov

in groženj iz Jugoslavije. Sprejeli smo izziv časa, v katerem smo delovali. Razvili in obogatili smo demokratične metode lastnega dela in omogočili demokracijo v družbi. Odprli smo možnosti radikalnim reformam in nekatere tudi začeli uresničevati. Vedno smo se odločali po lastni vesti in odgovorno, odločitve pa sprejemali z zavzetostjo - po mojem osebnem prepričanju tudi napredno, modro in v skladu z interesi slovenskega naroda in vseh drugih občanov Republike Slovenije.« (Zapisniki 13. skupne seje Skupščine SRS, 29.03.1990)

In morda še bolj tehtno, vsekakor pa manj osebno obremenjeno navajam nekaj bistvenih misli, ki jih je prav ob koncu mandata izrekel slovenski pesnik, takrat tudi delegat skupščine, Tone Pavček: »Najsi ostaja že v komu izmed nas po štirih letih služenja družbeni zavezi trpek okus, da smo še premalo storili, ali ga polni grenka radost, da bi lahko storili več, je zagotovo res, da se je naše druženje in družbeno delovanje v tej skupščini končalo bolje in zagotovo drugače, kot je bilo videti v čisto drugačnih okoliščinah ob naši še ne čisto pravi, kot pravijo, in ponavljam za njimi, izvolitvi. Mnogokaj se je menjalo v nas samih, tako kot se je še hitreje menjavalo mnogokaj v našem ožjem in širšem svetu.« Glede zahvale pa: »... najprej času, ki je osvežujoče viharil okrog nas, rušil berlinske zidove in boljševiške sisteme, času, ki nas je s svojimi naglimi spremembami prehitel, a tudi z vso silo silil k spreminjanju, k odpravljanju malih in večjih zidcev in pregrad, ideoloških in političnih in vsakršnih predsodkov v nas samih, valil z nas breme preteklosti in nas in naše delo zaznamoval z jutrišnjim predznakom. Brez te sedanje mere časa bi bila izmera našega dela zagotovo bolj pičla, manj osvobujoča. Lepa je misel, da Slovenci v tem procesu nismo zadnji.

Potem prevladujoči ideji današnjih dni: vnovičnemu uveljavljanju državljskih svoboščin in človekovih pravic, temu prenovitvenemu vetru, ki se je ujel v jadra našega delovanja in od nas od trdno zakoličenega enomišljenjskega monopola in enostrankarskega nadinteresa pripeljal od začetka mandata do mišljenjskega, političnega in strankarskega pluralizma, do razumevanja življenja in življenja različnosti ter do umevanja resnice, da nas bo samo resnica osvobodila in da je svoboda vseh zapovedi nad zapovedmi.

In tretjo zahvalo ljudem, Slovencem, državljanom Republike Slovenije, kajti brez njihove podpore, ali točneje rečeno, brez njihovega moralnega pritiska, ki je odločno in nedvoumno terjal od nas v mnogih odločujočih trenutkih možato odločanje in zvestobo njihovim temeljnim interesom, naši spopadi s seboj, s preteklostjo in za prihodnost ne bi bili, kar so kljub vsemu bili in kar ostajajo. Namreč, kakor ni ničesar iz nič, je, bi rekel, nekaj zrnja iz semena za jutrišnjo setev bilo osejanega v tem našem mandatu v tej skupščini, in smo, če ne mostov, pa vsaj brvi postavljali iz včeraj in iz danes v jutri, v jutrišnjo novo skupščino, bili vez prehoda iz enega obdobja v drugo, nekakšna nepredvidena štafeta ne za kulturne paradnosti, a za nujno razraščanje nikoli popolne in dokončne svobode. Tako je v našem koncu pravzaprav tudi že začetek novega.« (Zapisniki 13. skupne seje Skupščine SRS, 29.03.1990)

In ne le neposredni akterji delovanja, tudi neodvisni analitiki o našem takratnem delovanju nimajo tako poenostavljenih stališč kot politiki, publicisti in zgodovinarji desne provincience.

Čeprav je bil celoten sistem, ki je temeljil na predpostavki »pluralizma samoupravnih interesov«, enostransko ideološko determiniran in je različno omejeval nekatere pomembne človekove pravice, kot so pravice do svobode izražanja, političnega organiziranja in nasprotovanja, sta velika stopnja njegove decentralizacije in dosledno uveljavljen federativni sistem zagotavljala določeno stopnjo demokratičnosti, po kateri se je sistem pomembno razlikoval od sicer na ideološki podobi zasnovanih sistemov vzhodne Evrope, deloma pa tudi od politično pluralističnih sistemov zahodne Evrope. Kljub povsem omejenemu političnemu predstavništvu in izključenosti kakršne koli načelne opozicije političnemu sistemu socialističnega samoupravljanja ali konkretne opozicije posameznim predlogom je uspevala vplivati na oblikovanje posameznih politik, ki so bile v njeni pristojnosti, in deloma tudi na politike, ki so se oblikovale na zvezni ravni.

Slovenska skupščina je v tem obdobju pod pritiskom slovenskega in jugoslovanskega partijskega vodstva imela vlogo potrjevalca številnih ideološko zasnovanih projektov (združeno delo, samoupravno dogovarjanje in sporazumevanje, usmerjeno izobraževanje itd.), vendar je pri tem uspela uveljaviti merila racionalnosti in gospodarske uspešnosti nasproti poskusom »podružbljanja« dohodka, centralizacije odločanja na ravni federacije itd. in se ne le simbolično uveljaviti kot zastopnik nacionalnih interesov. V okvirih, ki so bili deloma določeni z zvezno zakonodajo, je izkoriščala vse priložnosti za iskanje in doseganje rešitev, ki ustrezajo Sloveniji. Veliko pozornost je posvečala politiki enakomernega razvoja, raziskovanja, socialne varnosti prebivalstva in varstva okolja itd. ter s tem prispevala k ustvarjanju podlag za nadaljnjo modernizacijo politik, ki je bila možna le po osamosvojitvi Slovenije. V osemdesetih letih je v zadnjih dveh mandatih sprejela številne ukrepe intervencijskega značaja, ki naj bi ohranili prejšnji gospodarski sistem. V letu 1988 je dejansko popustila pod pritiski zveznega partijskega in državnega vodstva (predsedstva SFRJ) ter zvezne skupščine in pristala na sprejetje dopolnil k zvezni ustavi, vendar pa je leta 1989 pokazala presenetljivo iniciativnost in samostojnost s sprejetjem amandmajev k slovenski ustavi, s katerimi je bila zavarovana slovenska samostojnost in narejen normativni preboj iz prejšnjega enostrankarskega sistema (Slovenska parlamentarna izkušnja, 2005).

In misel, da je bil v koncu že začetek novega, naj velja tudi za razmislek, ko se spominjamo dogodkov, povezanih z akcijo »Sever« in časom, v katerem se je ta odvijala.

LITERATURA

- Bukovnik, A. (2002). *Sever*. Ljubljana: Zveza policijskih veteranskih društev Sever. Deklaracija o urejanju razmerij, ki imajo splošen pomen za Republiko Slovenijo. (1990). *Uradni list SRS*, 47 (8).
- Jović, B. (1996). *Zadnji dnevi SFRJ*. Ljubljana: Slovenska knjiga.
- Meier, V. (1996). *Zakaj je razpadla Jugoslavija*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

- Mnenje k osnutku sprememb ustave SFRJ. (30.05.1988). *Poročevalec Skupščine SRS*.
Petković, L. (2009). *Padec komunizma: Božo Repe in Slovenija o Železni zavesi*. Pridobljeno
30.11.2009 na <http://www.euranet.eu/slv/Dosjeji/Padec-komunizma/Bozo-Repe-in-Slovenija-o-Zelezni-zavesi>
- Slovenska parlamentarna izkušnja: končno poročilo*. (2005). Ljubljana: FDV, Center za politološke raziskave.
- Ustavni amandmaji k Ustavi SRS. (1989). *Uradni list SRS*, 46 (32).
- Zakon o javnih shodih in javnih prireditvah. (1973, 1986). *Uradni list SRS*, 30 (20), 43 (42).
- Zakon o notranjih zadevah. (1980, 1988, 1989). *Uradni list SRS*, 37 (28), 45 (38), 46 (27).
- Zakon o političnem združevanju. (1989). *Uradni list SRS*, 46 (42).
- Zakon o volitvah v skupščine. (1989). *Uradni list SRS*, 46 (42).
- Zapiski 9. skupne seje Skupščine SRS*. (22.11.1989). Ljubljana: Skupščina SRS.
- Zapiski 10. skupne seje Skupščine SRS*. (27.11.1989). Ljubljana: Skupščina SRS.
- Zapiski 11. skupne seje Skupščine SRS*. (11.12.1989). Ljubljana: Skupščina SRS.
- Zapiski 13. skupne seje Skupščine SRS*. (29.03.1990). Ljubljana: Skupščina SRS.

O avtorju:

Miran Potrč, univ. dipl. pravnik, podpredsednik Državnega zbora Republike Slovenije. Bil je predsednik Skupščine SR Slovenije in ustavne komisije Skupščine SR Slovenije ter član zvezne ustavne komisije v letih od 1986 do 1990. Od leta 1990 je poslanec stranke Socialnih demokratov v Državnem zboru Republike Slovenije.